

Takdim

Karamazov Kardeşler, 1905, 1908: Ahvâl-i İhtilâlîyye, İhtilâlcî Gürûh ve Müfsid Muhalefet Üzerine

Saima Selenga GÖKGÖZ

Hacettepe Üniversitesi

Edebiyatın rolünün ve görevinin güzelliği yaratmak ve bireyde çok özel bir heyecan uyandırmak olduğu yolundaki eski *postulat* artık kabul edilmemektedir; aslında, edebiyatın rolünün ne olduğunu kendi kendine sormak her güvenilir eleştirinin başlangıcı olan *a posteriori* bir çözümlemeyle edebî eserin sebebini açıklamak gerekmektedir. Cevabı da, edebiyatın dünya ile olan çifte anlamlı ilişkisinde, hem bireysel hem de kolektif olan insan bilincinin özel bir boyutunu oluşturduğudur. Yazar: İnsanların kendi aralarındaki ve diğer şeylerle olan ilişkilerini yine onların “önüne götüren” kişidir.

‘Tanıklık ve sorumluluk olarak edebiyatı’ bu şekilde ‘yeni eleştiri’ kuramına göre ele alan bir çalışmadan (Carlaui-Fillox 1985: 101) yapılan bu alıntının burada aktarılmasının birkaç nedeni var. Nedenlendirmeyi, Dergimizin bu yeni sayısının yerleştiği düzlemde, zihnimizi kurcalar mı diyerek cevaplarını bekleyen sorular üzerinden yapmak gerekir herhâlde. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* dördüncü yılına bu yedinci sayısı ile girdi ve bu sayısını yüzyılı deviren ve Tunaya’ya atıfla, Modern Türk Tarihinde-ve tabi bunun tarihyazıcılığında- bir geçit ve geçiş devri özelliğiyle Cumhuriyet’in *siyasî laboratuvarı* olarak içinde yapılan deneylerle ve faillerinin deneyimleriyle bıraktığı mirasla hâlâ anlaşılmayı ve anlamlandırılmayı, derinlikli incelenmeyi bekleyen 1908 Meşrutiyeti’ne, bu bir devrimse Meşrutiyet devrimine ayırdı. Edebiyatın işlevini kendi zamanının Sorumlu Tanığı olarak ele alan yaklaşıma bağlı kalarak, nesnesinin de öznesinin de insan olduğu kesişme ve buluşmada, onun bireysel ve kolektif insanın bilincinin yine hem kendi zamanının hem de zamanını aşarak bildirdiği varlık sorunu Edebiyatı, durdurulamayan zamanı mekânda sınırlayarak ama mekânlarla faillerinin etkileşmelerini arayarak yazan Tarihin eşlikçisi kılar. Bir devri bilinç hâlinde içerden sorumlu tanık olarak yazmak (*laboratuvarın* düşünen-yapan-eden

ve imzalı/imzasız yazan failleri, ve/ya sonradan yazan, tabi hiç yazmama tercihinde bulunan failleri), ve bu sorumlu tanıkları yeniden hâldeki belleğe taşıyan olarak Tarih.

Bu noktada Dil ve Yazı ile belleğe taşınan Tarih için Barthes okumalarının bir parçası olmayı öneriyorum. Nitekim onun ilk yazım dediği *Kriton'un Kıyısında* (1933), bu kurmacada, -intihar etmek yerine- dostları hapisshanedeki Sokrates'i kaçmaya ikna edecekler; hep birlikte bilgece ve mutlu yaşanacak bir dünya kurmak üzere kaçacaklardır. Kaçış özgürlüktür. Burada ancak özet geçilen öykü tam metin okurunu davet eder, yine de gülümsetir ve düşündürür..

Dostları hapisshanedeki Sokrates'e gelmişlerdi. Kriton kaçışı teklif edendi. Tanrıların yazılmamış yasalarını değil de yeryüzünün yasalarını çiğneyen mi suçludur üzerine sarsıcı söyleviyle Apollodoros'un, ve ardından Alkibiades'in, Kriton ve Phaidon'un kaçışı acımasızca cazip kılan konuşmaları Sokrates'i düşündürmüştü, ama hâlâ ikna olmamıştı. Kriton herşeyin kolay yanını çabucak buluveren bir insandı, "kaçmaya karar verdirtmek için bir şey yetecek, iş bu şeyi iyi seçmekte" idi. Gardiyanın kulağına bir şeyler söyledi. Tanrılardan çok ölümlülere dinleyen Sokrates'in önüne bir tepsisi incir geldi. Onu etkilemediklerini söylediler de dostları, ah o günüşüğünün incirlere vuruşu, sarhoş eden ilk tadı.. Sokrates bir incir yiyecek olursa ricalarına boyun eğmiş olacaktı... Aklın en usta saldırılarına karşı koyan kendisi bedenine mi yenik düşecekti? Yasalar gibi boş, yasalar gibi fazla saygı duyulmayan şeylere mi kendini kurban edecekti? Düşünmeyi bıraktı, gözlerini yumdu; Alkibiades'in resmettiği kaçış, Epidauros'a yolculuk, durup dinleniş ve bilimi bulacakları, pek bilinmeyen Argolis kenti Tyrinte'deki küçük evi gördü, incirlerin, özgürlüğün canlı simgesi deniz yelinin tuzlu tadına karışmış tadını duyar gibi oldu. Elini uzattı ve bir incir yedi... O günün akşamı kendilerini Epidauros'a götüren geminin güvertesinde, Sokrates ve öğrencileri uzanmışlardı... Bir an Kratylos usulca gülmeye başladı. "Ne düşünüyorsun?" diye sordu Kriton. Kratylos: "Parlak yasa söylevini." dedi... Biraz sonra, Phaidros: "...Ya Tarih?" dedi. "Tarih mi, aldırma, Platon ayarlar o işi!" dedi Sokrates...(Barthes 1990: 13-17).

Oğuz Demiralp'ın bir Barthes okuması olan "Osirisboy" yazısındaki bu öykü üzerine yorumu, onun Tarihe karşı haz ve keyifle kafiyeli doğallığı seçmiş olmasının bütün yazdıklarını belirleyen özgün bir izlek olduğudur. *Kültür ve Tragedya: Kültür Üzerine Denemeler* yazısını (1942) ise *Kriton'un Kıyısında* kadar önemseyen Demiralp, anlamı Doğanın değil de Tarihin ürettiğini, bunu da dil yoluyla ürettiğini söyleyen Barthes'ın 1977'de Foucault'yu selamlayan fiyakalı "Dil ne gericedir ne de ilerici, dil faşisttir" sözünü açılar. Barthes bu sözü söylediğinde, artık çoktandır dil üzerinden değil de (dil) üzerine düşünmektedir. Batı'nın Tarih dediği büyük anlatısını gerçeğe denk tuttuğu anadilinde bulur. Yine Demiralp, bu ilişkide Barthes hakkında, "Dili, egemenlerin ideolojilerinin görünmez silahı hâline getiren doğallık ve hakikat yanılması açığa vurduğu"

başka bir yorumu aktarır. Sokrates'in ayarlama işini Platon'a yüklediği Tarihle doğallık arasındaki karşıtlık ilişkisini bu iki yazısıyla ele alır Demiralp. Barthes henüz dil üzerinden düşündüğü çağda Tarihi kültür açısından ikiye ayırmıştır *Kültür ve Tragedya*'da: tragedya ve drama çağları. Tragedya çağlarını üçe ayırırken ise; Atinalı beşinci yüzyıl, Elizabeth Yüzyılı, Fransız Onyedinci Yüzyılı sıralar. Tragedya çağları yüksek kültür dönemleridir. "Tragedya bir halkın kültürünün en yetkin, en güç ifadesidir." Drama çağları ise "yanlış bir kültürce yozlaştırılmış kitlelerin" görüldüğü dönemlerdir. (Demiralp 2008: 94, 95)

İşte tam da, Eco'nun *Güllün Adı*'na ad verirken dediği gibi bir romanın adının yorumsal bir anahtar ve romanın da "yorumlar üreten bir makine" sözüne uyup uymadığını bize de düşündüren (bir örnek Eco'dan, *Üç Silahşörler*'in esasta dördüncüsünü anlatması) *Karamazov Kardeşler* (1880) her türlü insanî duygu ve insanlık durumuna dair dehşetengiz yapısıyla durmakta. Rus'un, Rusluğun (ve Batı'nın büyük anlatısının ne yapsa kenarındaki) drama çağını sorumlu tanık olarak Dostoyevski, okurunun "önüne koyan"ıdır. Son romanıdır. *Hamlet*'le ve *Oedipus Rex*'le eş tutulur kimilerince. Ağabey Mitya (Dmitri), İvan, Aleksey (Alyoşa) adlarıyla baba Fyodor Karamazov'un üç oğlundan ortancası olan İvan'ı, küçük kardeşi rahip adayı Alyoşa ile buluşturduğu, 'Büyük Engizisyoncu' başlığını taşıyan uzun sahneyi, bu kütleli romanı okuyanlar ancak yeniden geri dönüp okurlarsa bütünde ve *paradoksal* Dostoyevski'de ne ifade ettiğini canlandırabileceklerdir. 'Karamazovluk gücünü, Karamazov alçaklığını' taşıyan (tanrıtanımaz) ağabey İvan'ı, yazgısında hep Ekmek ve Özgürlük arasında seçime zorlanan insanın varoluşunun sırrı üzerine-'varoluşun sırrı yalnızca yaşamakta değil yaşamının nedenindedir'- sayfalarca konuşturur yazar-anlatıcı; metin-içi metnin fail konuşuru ise Sevilla'luların gözü önünde binlerce din düşmanını yakan büyük engizisyoncu kardinaldir, O'nu; insanları "özgürlüğe kavuşturmak" için gelen, kendisinden hep mucize beklenen (İsa:Tanrı) görendir:

...İnsanların arasına katılmak istiyorsan, hem de elin kolun boş...Özgürlük sözcüğünü götürüyorsun onlara yalnızca, oysa onlar basit, doğuştan bayağı yaratıklar oldukları için bu sözcüğü anlayamayacaklardır. Korkacaklardır. Dehşete düşeceklerdir. Çünkü kişiöğlü için özgürlük sözcüğünden daha anlamsız bir şey olamaz! Oysa şu kırgın çöldeki taşları görüyor musun? Onları ekmek yap, insanlar koyun sürüsü gibi gelirler peşinden. Elini çekeceksin, ekmekten onları yoksun edeceksin diye korkudan tir tir titreyerek uysal uysal geleceklerdir peşinden. Ama kişiöğlunun özgürlüğünü elinden almayı istemedin sen, bu öneriyi reddettin. "Onların bana bağlılıklarını ekmekle satın alırsam özgürlük nerede kalır? Ama Toprak Ruhunun bu ekmek uğruna Sana başkaldıracağını, Seninle cenkleşeceğini, Seni yeneceğini... yüzyılların geçeceğini insanların kendi akıllarıyla, bilim ağzıyla konuşmaya başlayacaklarını, dine karşı suç işlemek diye bir şeyin, dolayısıyla günahın olamayacağını, yalnızca açların bulunduğunu söyleyeceklerini biliyor musun? Sana karşı kaldırılan, senin tapınağını yıkacak olan sancakta "İnsanı

doğur, sonra erdem iste ondan!” diye yazıyor. Tapınağının yerinde yeni bir yapı gene ürkünç bir Babil kulesi yükselecek.... Eski doğal yasalar yerine yeni bir yasa getiren Sen kişiğünun elindeki özgürlüğü alacağına daha çoğunu verdin ona. İyiyle kötüyü seçmekte özgür olmanın kişiğü için huzurdan hatta ölümden daha istenmeyen bir şey olduğunu unuttun mu yoksa?” Kişiğünun vicdanını ve ekmeğini elinde bulundurandan başka kim hükmedebilir insanlara. Biz Sezar’ın kılıcını da aldık, kılıcı ele geçirince Seni de inkâr edip, Onun peşinden gittik. Ama özgür akıl, bilim, yamyamlık rezaletinin sona ermesine daha yüzyıllar var... (Dostoyevski 2001: 282, 283, 285, 288)

1905’in tanığı olarak, üç yılı içine alacak ölçekte bir 1905 Evrakı bırakarak ve Manastır’da, Selânik’te nihâyet payitahtta *ilân-ı hürriyetin* ardından Ağustos 1908’de Dersaadet’e dönen, 1889-1908 arasında Osmanlı’nın St.Petersburg sefir-i kebirî olan Hüseyin Hüsnü Paşa’nın selefi, Berlin Andlaşması’nın ardından tayin edilip, dönüşünden sonra “Şark Islahatı” ile görevlendirilen Ahmed Şakir Paşa’dan (1878-1889) devraldığı ‘Rusya ahvali’ne dair devam eden mühim konular olacaktır: Romanov hanedanını, ve ona sadakatle hizmet eden Rus mülkî ve askerî bürokrasiyi, *otokrata* hizmetle bir ve eş tutmakla hedef bilerek, bu düzeni yıkmak için yeni bir *meslek-i siyasîyi* temsil eden Nihilistler. Fakat tek başına nihilistler de yoktur. Ahmed Şakir Paşa’nın 1878-1880 arasında içine alan maruzatı, emperyal Rusya için bu şimdilik “bireysel” ve yalnızca hanedan mensuplarına yönelen terör yıllarını, II. Aleksandr’a suikast teşebbüsünü, nihâyet bu suikastin gerçekleşmesi karşısında saray ve devlet ricâlinin, korku hâlinden bahseden notlardır. Bir başka taraftan bu durum diğer emperyal otokratların da derdiydi. Sefir Ahmet Şakir Paşa’nın, devrin Avrupası’nın da Rusya gibi siyasî polislerini alarına geçirecek olan, emperyal sınırlar arasında (sınırları delip geçmek hiç zor mudur?) karşılıklı sorunlar da yaratan ve artık 1905’lere doğru ‘vâsî ve dehşetli’ sıfatlarını alan nihilistlerin siyasî fikirlerini sanki biraz küçümserken, Dostoyevski’nin *Cinler*’inden (1872), *Karamazov Kardeşler*’den ya da ondan önce çağdaşı Turgenyev’in *Bazarov*’undan, (*Babalar ve Oğullar*, 1864) ve hâlâ devam eden yankısından haberi var mıydı? Şüphesiz bu emin olmama durumu bir tarafa, aynı Şakir Paşa, zamanının “dar ve fakat tesirli özgürlükçü ve radikal genç (anla Osmanlı bağlamı *Jön* ve muhalif) Rus elitinin toplumsal ve siyasal evrilmesindeki düşünce çatallaşmasını, karşıtlıkları, slavofillerden batıcılara, tutucu ve özgürlükçülerden, bunların ılımlılarını ve radikallerini Yıldız Mabeyn’e verdiği maruzatında kendi çözdüğü bu “Rusya ahvali”ne dair resmî/resmî olmayan? (bu iktidar ideolojisine karşı) Dilin üzerinden “doğal olarak” izlemiştir: Esasta (Sosyalist) Enternasyonal taraftarları ile meşrutiyet taraftarlarının varlığından ve bunların gizli cemiyetlerinden bahs ederken ‘Serbestiyet taraftarları’ diyerek adlandırdığı bu muhalif unsurun güç kazanmasının işaretini de “ahali meclisleri” olarak nitelediği *zemstvolarda* maliye politikalarına karşı yükselen seslere; şikâyetlere

bağlamıştır. Önceden şikâyete cüret edilemediğini ifade eden Paşa,-sonradan soyluluk verilen-zadegân arasındaki meşrutiyet taraftarlığının imparatoru rahatsız ettiğini de belirtir. Meşrutiyet istemiyle düzen değişikliğine gönderme yapılan “İhtilâl” sözcüğü, bir kere ve ebediyen bürokrata musallat olacak, tümü teke indirgeyici anlamsal kaymaları zamansal olarak içinde barındarak ve bu sözcüğün anlam gücüyle *müfsid muhalefete* [her iki sefirin jargon kullanımında *fesâd*’la *ihtilâl* daima yanyana, çoğul kullanımda ise meselâ (nihilist) *fesadât*, *müfsid* ve (hârekekât-ı) *müfsidkârane* ise ‘eyleyen’i (nihilist ve tüm “yıkıcı” radikalizmi) niteleyen olarak yer verilir. Jargon kökte birleşir: *Fesâd*] karşı tedbirler alınmaya başlandığını da bildirmektedir. Fakat Ahmet Şakir Paşa tahriratında dikkati çeken nokta, Rusya’da mutlak iktidara karşı bu gibi ‘ihtilâl fesâd’ları olur iken Rusya’nın dış siyasetinde değişimin olmadığına vurgu yapılmasıdır. Rusya, Panslavizm fikrinde ısrarlıdır. (Gökgöz 2008; Y.PRK.EŞA 24/30, 19 Nisan 1896)

Peki bu “serbestiyet taraftarları” kimdir? Yine Alyoşa’ya “.varsın paralel doğrular kesişsin, ben de görevim kesiştiğini, “kesiştiler” diyeyim” diyen fakat Tanrı’nın yarattığı dünyayı reddettiğini haykıran, “başkaldıran” İvan Karamazov’da, ancak Euclide’le kavrayan insan aklına, ona inanır olsa da “Tanrı mı insanı, insan mı Tanrı’yı yarattı? diye sordururken, aynı İvan, Tanrı’ya inanmayanlarınsa sosyalizmden, anarşizminden, toplum düzenini değiştirmekten, yani ötekilerin tersi sorunlardan dem vurup, konuşup duran, bir sonuca varamayan, hep aynı önemli sorunlar etrafından dönüp duran “günümüzün en sivri akıllı (Rus) genci”ni bir çırpıda boşluğa bırakır. (Kendisini yozlaştıran yanlış kültür olarak) Avrupa’nın “çocuğu” olan Rus (yerine Osmanlı-Müslüman-Türk?) öğrencisi ve profesörü de birdir.

Osmanlı Sefiri Hüseyin Hüsnü Paşa’nın ve ataşemiliter Mustafa Enver beyin Yıldız Mabeyn’e, Rusya’nın 1905 Meşrutiyet deneyiminin, ihtilâlin, ve tabii onu haber veren olay örgüsünün, Rus-Japon harbinin, Potemkin Zırhlısı isyanının, üniversite öğrenci boykotlarının, *amele gürûhunun* iş bırakmalarının, köylülerin çiftlikleri yağmalamalarının, bu *zırat ihtilâllerin*, merkezden emperyal taşraya yağmaların, yangın, ateşe vermelerin, tren baskınlarının, eşkiyalığın, Yahudi pogromlarının, kıtlık ve açıklığın, kolera ve tifüsün, I. II. ve III. Duma açılırken, bir taraftan da, bombalamaların, intiharların, siyasileri, mülkî temsilcileri ve askerî, doğrudan hükümet temsiliyetini hedef alan ‘politika cinayetlerinin’, Baltıklardan, Kafkaslara, Amur’a kadar yayılan ‘ahvâl-i ihtilâliyye’nin tanıkları olduğunu, ‘harekât-ı müfsidkarâneyi’ izlediklerini okumak çarpıcıdır. Sayıca 1900-1905 henüz tarafımdan tamamlanmasa da, 1905-1908 arasında yüze yakın varakta sefir yaver-i ekrem Hüseyin Hüsnü Paşa, Dersaadeti, metinsel olarak da ürettiği, bu “ahvale” karşılık gelen anlam-sözcüklerle bir bakıma, kendi evindeki yangını da bilen olarak “uyarır” bir koyu tonda, ve ayrıntıcı bir kalem olarak yazmıştır. Hüseyin Hüsnü Paşa neticede “müstebid” Abdülhamid’in hariciye bürokratıdır..

Türkiye’de, özellikle Abdülhamid devri incelemelerinin, ve Jöntürklüğün İttihatçılığa uzanan çizgisinde Osmanlı’nın 1908’ini çalışan genç araştırmacılarca - bu sahanın ehillerini yeniden düşünmeleri içeren referans bilmelerle, ‘meşrutiyet rüzgârı’ ya da ‘meşrutiyet romantizmi’ benzeri kalıp vurgulardan artık sıyrılıp, “devrimler” üzerine kendi düşüncelerimizi, ve Osmanlı’nın merkeze yerleştiği düzlemde karşılaşmaları-karşılaştırmaları kurmak, Rus için işleyen bu dünya zamanını bilmek ve anlamak, aynı zamanın Müslüman Doğu için de işlediğini bildikte, mutlak bir gerekliliktir. Bu gereklilikte, müstakil bilmelerin yanında kesişme ve birbirini izler olarak bilme ve anlama şarttır: Rus, Türk ve İran bağlamı etkileşmelerini sistemli bilme ediminin öne geçirilmesi yeğlenir. Yine bu düzleme eklenmesi ihmale gelmeyecek içerikte emperyal çeşitliliklerin, aslı olanın dışında “devrim” faileri olarak rolü ve etkinlikleri, öznel bağlamları emperyal zemine yerleştirilerek incelenmelidir. Meselâ Rus Dumalarında (1906-1916) Müslüman mebusların faaliyetlerini yetkinlikle inceleyen Tatar tarihçi Dilara Usmanova’nın (Usmanova 2005) ve yine Salavat İshakov’un Rusya Müslümanlığını Bolşevik Devrimine yerleştiren eserleri (İshakov 2004) bu bağlamda kayda değerdir. Türkiye’de önceden devreden sorunsallara yenileriyle beraber, yeni yaklaşımlarla, sorunsallaştırmalarla, neticede başta derinlikli okumalarla, kaynak dile hakimiyetle, arşivler arası ilgi mutlaka kurulup bilgi denetlemesi içeren incelemelerle müstakil ve dizgesi olması gereken Rusya bilgisi kurulmayı beklemektedir. Öyle ki koşut/karşıt düzlemler ve söylem-anlam alanları iki “devrim” için herhâlde bulunabilir. Gerçi Batı’da bu türden ilişkiyi kuranlar, İran’ı da dahil ederek vardır.

Manastır’ın derhal “Hürriyet” adı verilmiş meydanında “Ya Kanunu Esasî ya Ölüm” diye bağrılırken, Mekteb-i Harbiye Ders Nazırı Vehip Bey “Hürriyeti” ilân eden bu nutukta Tunaya’nın belirttiği gibi Osmanlı *vatandaşları* nesillerin beklediği cevapları ilk olarak dinlemişlerdi. Osmanlı Meşrutiyetinde her ihtilâl belgesindeki “içtimâî mukavele” teğet geçilmemiştir Meydanda Kanunu Esâsî’yi korumak için and içilmiştir (Tunaya 1959: 8, 9):

Hürriyetin ilânı otuz bir senelik zulme son vermiştir. Uzun çabaların mahsülü olmuştur. Vatanın en namuskâr, en gayretli, en hamiyetli hürriyetseverlerini zindanlardan kurtarmıştır. Aynı zamanda İslâmın siyaset prensipleri gerçek değerlerini kazanacaklardır. Adalet, meşveret, hürriyet ve uhuvvet bundan böyle gerçekleşme yoluna girmişlerdir” Kanunî Sultan Süleyman devrinden beri Padişah’la millet arasına çekilen kafes kırılmıştır.

Geç dönem Yıldız Evrakında nadiren rastlansa da *Moskof*, ya da tercih ettiği gibi *Rusyalı*’nın Kanlı Pazar’ının (9 Ocak 1905) ardından “Çar hazretlerine (Cellad) ve (Katil) namile yâd...” etme yalnızca Peterburg, Moskova sokaklarında görülmez, Osmanlı Paris Sefiri de yazar Yıldız Başkitâbete. Sefir, “erbâb-ı kıyâm” hakkında Paris’ten, *Marseilleise*’i bir millî marşsa çeviren ve dillerinden düşürmeyen bu *ihtilâli güruba* (Osmanlı hürriyetperveri de, yığınları

da söylemeyecek mi?) ‘hilkaten ve terbiyeten ve fikren ferd-i serbestî taraftarı olan ve her nerede ne sebebe olursa olsun bir hükûmet aleyhinde hürriyet nâmına hareket iden eşhası haklı ve haksız diyerek sahâbet ve himâyet’ eden Fransızların, bu hürriyet kalesinin “vatandaşlarının” teveccühünü aktarır. Osmanlı’nın Avrupa emperyal başkentlerinden Rusya ahvali hakkında matbuat ve resmî mahfillerin görüşlerini *dakik* izleyip yansıttıklarını Yıldız Evrakı tanıklar. Burada aslında izlenen “sürgün romantik” olmaktan çıkan entellektüalizmin sürgünlükte teveccüh gördükleri seviyede, -1917’yi hazırlayan olarak 1905-devrim sonrası, diasporalarını da kurdukları bu ülkelerde, kendileri için *serbestiyeyâ* mümkün kılan (iç-dış) siyaset ortamını kullanma biçimleri, “çocukları”: oldukları düşünce ve siyaset eyleyenlerini kendi “davalarına” nasıl katabildikleridir. Sefirin aktarımında, halk yığınları bir tarafa Fransız Meclisindeki fırka temsiliyetindeki iktidar dışı radikalizmi (Sosyalistler ve Sosyalist İhtilâlciler) vurguyla vermesinden bir anlam çıkar. Rusya’nın Fransa’ya istikraz meselesi taraflar arasındaki sorundur, Aksa-yi Şark meselesinden (Rus-Japon harbinde yenilen Rusya) dolayı ciddi yekûn tutan bu meblağı ödeyemeyeceğini de bildirmesidir (Y.PRK.EŞA 47/13, 28 Ocak 1905). İçerden dışarı taşarak artık, Rusya imparatorluğunun merkezden taşraya meydanlarında, sokaklarında ve kırsallarında ‘ihtilâlcüyâne şarkılar’ söyleyen Rus çocuğu, herhâlde ‘paralel doğruların kesişmesi’ için *kyamdadır*..

‘Aşırılikler çağına’ girilmiştir bir kere. Yığınlar kaderciliklerini yenmişler midir? Yığınlar taleplerinde aynışmakta mıdır? Ya da bırakınız bir talepleri var mıdır? Bu da Ekmek mi özgürlük müdür? Kendi yığınlarını galeyana getirecek Türk Jakobenleri İttihatçılar da, gündüzleri Adliye Nezareti avlusunda “müstebit uşaklarına” meydan dayığı atılması seyredilse de, ve nihayet müstebiti devirseler de “en yüce fedakârlıkla, en hayal kırıcı aşırılikları” yan yana yürüten bir ihtilâlcî kuşaktı. (Tunaya 1976: 76, 85) Peki bu kuşakta *Efruz Beyler* ve *Aydemirler* nerede durmakta? (Metin 2008) Yoksa gerçekten bu kuşak, *inkılâbtan ihtilâh* ayırmasını bilmekle (?) artık, hem metinsel hem de yaşam deneyiminde, yaşanan her “yeni”yi eski ya da gelenek dediğini bozmanın, alaşağı etmenin, yıkıp kırmanın, çizip buruşturup atarak gözünün önünden çıkarmanın-artkafada izi kalsa da-ezip geçmenin, diğerine yol vermek üzere ortalığı silip süpürmenin hiç de o kadar birde, anî, ve basitçe olamayacağını doğal yaşam gerçeğini içeren eylemlilikle ve fakat tarihsel direnme odaklarını da doğurarak yerini diğerine bıraktı mı? Bıraktı. Öyle ki Meşrutiyet Türkçülerinin “Türklerin Fâidesine Çalışır” dergisi *Türk Yurdu*’nda Akçuraoğlu Yusuf’un herhâlde, derginin idaresi adına Birinci Meclis-i Mebûsân Encümen-i Mahsusu’nun Mazbata Muharriri Ahmed Ferid bey’e, 24 Mart 1328 tarihli *Kanun-ı Esâsî-i Vilâyât* üzerine yazmasını rica ettikleri makaleninin girişindeki kısa imzasız yazının içerik değeri tartışma götürmezdir, hatta Türk *politik insanın* varlığı noktasında, zaman aşımına uğramamış gibidir: *Türk Yurdu*’ndaki bazı yazarlı/imzalı/imzasız makalelere veya yazıların hemen öncesinde yazılan bu gibi kısa giriş yazılarının

içerikleri bakımından kimin kaleminden çıktığı meselesi dahi önemlidir. Atf yapılan bağlamda olduğu gibi, bu kanunun önemine yönelik kullanılan ‘..Memalik-i Osmaniye’de halkı kendilerine en yakın ve en malum memleket işlerine karıştırarak “ahali” hazırlayan İdare-i Vilâyât Kanunu...’ cümlesinde önemli kısım yazarın, kendi turnak vurgusu da olan “ahali”dir: Bağlam, ‘*Abali’yi hazırlama* meselesinin yönetenin gündemine kaçınılmaz olarak girmesini tahrik eden ve yaşanan devre adına veren “düzen” (*idare-i meşrûta, meşrutiyet* fakat hangi *nev*) değişikliğinin az, öz ve tam bir açıklıkla nasıl kavranıp yorumlandığını anlamak açısından kayda değerdir. Sözcüğün *Osmanlı hürriyetperverinin* idhal ettiği kök-ülkesinin diliyle, Fransızca karşılanması zarurîdir, çoğul/tekil farkı gözetildiğine işaretlerle, tekil kullanılmayarak hemen paranteze alınır: *citoyens*. Sözcüğün bu maksatlı karşılığıyla Türkçesinin yeni bir anlamda kullanıldığı beyân edilir; *ahalinin* her bir *ferd’i millet* olur; ‘..*millet(in) yani efrâd-ı ahali(nin)*..’, nihayet bağlamın sonunda ‘..(*müstaid*) *halk*’tır. *Hakimiyet-i millîye* 1912’de metinsel olarak hükmeder. Fakat nasıl? Sürünün kendini yönetecek Çobanını seçip, kendisi de sürüyü (*memleketin* sahibi olarak sürü: *kendilerinin* ve *memleketin idaresine az çok karışma*) yönetme iradesine katılmak üzere seçilip kendisi için artık *hukukken* talep eden ve talebi karşılayan, amaç-araçları denetleyen de olması. Tabi artık sürü müdür? Bilinmez, zira bunun dahi *abali* için merasimden öteye geçmeme ihtimali vardır. Nitekim “Hazırlama” fiilinde saklı güç bu ihtimali safdışı bırakmak için kullanılmış olsa gerektir. Bu durumda fiilin kipliği de önemlidir. Zorunluluk içeren kiplik *toplumsal* ile *politik*’in denkleştiği *vatandaşlık* bilincinin inşasıdır; ‘idare-i meşrûta teessünü isteyenler (kim onlar?) herşeyden evvel ahali yani kendilerini ve memleketlerini idareye *az çok müstaid bir halk hazırlamalıdır*’ bunun için de yazarın diliyle ‘*efrad-ı ahalinin tamamen icra-yı hükûmete biraz karışabilmesi için bile seviye-i fikriye ve ilmiyesinin hayli yüksek bulunması elzemdir.*” Peki bu ‘müstaid halk’ın yokluğu ne anlama gelmektedir?

Meşrutiyetin en kısa ve sade tarifi, “Ahalinin memleket idaresine az çok karışması”dır. Bu karışmanın derecesine göre meşrutiyetin de envai olur. Bazı meşrutiyetlerde halkın ancak bir kısmı o da muayyen bazı meselelere iştirak edebilir. Fakat öyle meşrutiyetler vardır ki, memleketin bütün idaresi ahalinin eline geçmiştir. İşte bu son nevide millet hakikaten hakimdir, “hakimiyet-i millîye” mevcuttur. Milletın yani efrad-ı ahalinin tamamen icra-yı hükûmete biraz karışabilmesi için bile, seviye-i fikriye ve ilmiyesinin hayli yüksek bulunması elzemdir. Yoksa falcılarla, müneccimlerle, rüyalarla hacı velilerin bayraklarıyla hakimiyet-i millîye iddiasına kalkışanların, Allah-esirgesin, yabancılara mahkûm olmasından pek korkulur. Bir memlekette idare-i meşrûta teessüsünü isteyenler, herşeyden evvel ahali (*citoyens*) yani kendilerini ve memleketlerini idareye az çok müstaid bir halk hazırlamalıdır. (*Türk Yurdu*, Yıl 1, Sayı 5, 31 Mayıs 1328/13 Haziran 1912: 254)

Bu devri, 1905 ve 1908’i birer *prologue* olarak anlamak ve 1908’i çeşitli cepheleriyle yeniden düşünmek fırsatını bu sayıda ilk beş yazı ile yakalamak mümkün. Dosya dışında kalan yazılar ise, *prologue* sonrasını yine merak eden okurlaradır.

Ankara, 30 Ağustos 2008

Kaynaklar

- BARTHES, Roland (1990) Kriton’un Kıyısında, *Yazı ve Yorum*, Haz. ve Çev. Tahsin YÜCEL, Metis Yayınları, İstanbul.
- CARLAUI, J.C. -J.C.FILLOX (1985) *Edebi Eleştiri*, Çev. Ayşe Hümeysra ÇAKMAK, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- DEMİRALP, Oğuz (2008) Osirisboy, *Kitaplık*, Roland Barthes “Yazma Arzusu” (Dosya) 116, Mayıs: 92-99.
- DOSTOYEVSKI, F. (2001) *Karamazov Kardeşler*, Rus.Çev. Ergin ALTAY, İletişim Yayınları, İstanbul.
- GÖKGÖZ, Saima Selenga (2008) II. Abdülhamid Devri Türk-Rus İlişkileri Araştırmalarına Yeni Perspektifler: Yıldız Tasnifi ve Osmanlı Hariciye Nezareti Belgeleri, *International Conference “Archival Branch of Oriental Studies”*, Moscow, June 23-25.
- İSHAKOV, Salavat (2004) *Rossiyskie Musulmane i Revolyutsiya 1917-1918*, İzd. “Sotsial’no-Politiçeskaya Mısıl”, Moskova.
- METİN, Celal (2008) II. Meşrutiyette Türkçü Ütopya: *Yeni Hayat, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 3, Eylül.
- USMANOVA, Dilara (2005) *Musulmankie Predstaviteli v Rossiyskom Parlamente 1906-1916*, İzd. “Fen”, Kazan.
- TUNAYA, Tark Z. (1959) *Hürriyetin İlânı*, Baha Matbaası, İstanbul.
- TUNAYA, Tark Z. (1976) II. Meşrutiyetin Siyasi Hayatımızdaki Yeri, *Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüz Yılı*, Ankara.
- Türk Yurdu* (1912), Yıl 1, Sayı 5, 31 Mayıs/12 Haziran.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi* [BOA, İstanbul], *Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Elçilik, Şebbenderlik ve Ataşemiliterlik Tahriratı* [Y.PRK.EŞA], 24/30, 19 Nisan 1896; Y.PRK.EŞA 47/13, 28 Ocak 1905.